

A Magyar Egyházzenei Társaság orgonás tagozatának állásfoglalása az elektronikus hangkeltésű orgonautánszervezetekről

Az utóbbi években főként egyházi lapokban egyre többet találkozhattunk olyan hirdetésekkel, amelyek templomi orgonákat ajánlanak igen előnyös anyagi feltételekkel. E cégek úgy reklámozzák elektronikus hangkeltésű termékeiket, mint a hagyományos orgonával egyenértékű, sőt korunk igényeinek legjobban megfelelő, modern hangszereket. („Új korszak az orgonaépítésben”, „korhű orgonahang”, „digitális orgonák”). Mivel e hirdetések alapján az egyházak csak egyoldalú tájékoztatást kapnak, szükségesnek láttuk, hogy ezen elektronikus hangkeltő eszközökkel kapcsolatban szakszerű tájékoztatással forduljunk az egyházak vezetőihez és híveihez.

Az elektronikus hangkeltésű orgonautánszervezetek – más néven elektrikumok – nem valók templomi használatra, liturgikus és művészi célokra nem felelnek meg.

Álláspontunkat az alábbiakkal támasztjuk alá:

1. Az elektrikum nem levegő segítségével és nem sípok által szólal meg, következésképpen nem folytatója annak a több mint kétezeréves hangszernak, amely az európai zenekultúra egyik hordozója. Az elektrikum hazai elterjedése az orgonaépítés tradícióját megtöri és az orgonakultúra természetes fejlődését megakasztja. Az „orgona” elnevezés tehát megtévesztő és ezért méltánytalan.

A hirdetésekben szereplő hangszerek méltatlanul viselik az orgona nevet, mivel az orgona az évezredek folyamán mindig sípos hangszert jelentett. Az elektrikum a hangot elektronikus úton képezi és hangszórón keresztül bocsátja ki, s ez a sípokétól eltérő hangot ad. Így például míg a síp megszólalásának kezdete és a síp hangzásának lecsengése bizonyos változatosságot mutat, addig az elektronikus hangkeltés által a hang keletkezése és esetleg beépített lecsengése mindig azonos és jellegtelen. Számos, a történetileg kialakult hangszere jellemző tulajdonság az elektronikus hangkeltésből hiányzik.

Igaz, hogy az igényesebb elektrikumokhoz már meglévő híres orgonák hangjáról veszik a mintát, sőt egyes prospektusok felkínálják, hogy a regiszterek intonációját programozni is lehet, ez azonban nem pótolja azt a művészi igényességű munkát, amivel az orgonaépítő az adott térnek megfelelően, sípról sípra méretezi, elhelyezi és intonálja az orgonát.

2. Mivel az elektrium hangját sípok százai vagy ezrei helyett (néhány) hangszóró bocsátja ki, a szólamok az orgonára jellemző módon nem válhatnak el egymástól, ezért az elektriumok alkalmatlanok a klasszikus polifónia – így pl. Bach művei – stílusos megszólaltatására.

3. A hangszóró működési elvéből és szerkezeti adottságából szükségszerűen előálló torzítás következménye, hogy az elektriumokban keltett és a hangszórókból kisugárzott hang nem képes az orgona által természetes úton létrehozott térbeli élményt megteremteni. Az elektriumok nem tudják nagyobb akusztikai terek, templomok hangzástérét egyenletesen betölteni. Középről hallgatva hangjuk erős és éles, távolabbról hallgatva fényüket és erejüket veszítik, csak a basszushangok maradnak aránytalanul erősek. Népének (gyülekezeti ének) vezetésére ezért kevésbé alkalmasak.

Az elektriumok leggyengébb pontja a hangforrásuk: a hangszóró. Míg az orgona háromdimenziós hangforrásként viselkedik, addig a hangszóró a közép és magas frekvenciatartományban pontszerű hangforrásként működik. Így a térbeli hangzásélmény minél jobb megközelítéséhez egyre több hangszóró felállítására lenne szükség, viszont minél több helyen állítunk fel hangszórót, az elektrium annál inkább távolodik a hangszeresülettől, hiszen természetellenesen, „mindenhonnan”, s nem egy hangszerből halljuk a hangot.

Továbbá: a hangszórók úgynevezett „nem-lineáris” torzítással rendelkeznek, ami nemkívánatos hangmódosulást eredményez. A torzítatlan elektronikus jelet a hangszóró saját torzítása következményeként – a kiviteltől függő kisebb-nagyobb mértékben – elkerülhetetlenül módosítja, tehát a megszólaltatott orgonahanggal ideálisan azonos elektronikus jel sem szólaltatható meg torzítatlanul.

Végül a hangszóró – szerkezeténél fogva – frekvencia-függő irányítási tulajdonságokkal rendelkezik. Az általa kisugárzott hangot a frekvencia növekedtével egyre csökkenő térszögben sugározza szét. Ezért a magas frekvenciájú hang a hangsugárzótól távolodva gyöngül, és egyre kisebb az a terület, ahol az eredeti elektronikus jel hatására keletkezett hang a természetesnek megfelelő hangérzetet kelti.

4. Művészi szempontból az elektrium orgonautánzat. Míg az orgona egyedi műalkotás, addig az elektrium az elektronikai ipar sorozatgyártású terméke. Igazi, művészi minőségű előadás létrejöttéhez művészi hangszer szükséges, utánzatok használatakor e minőség szükségszerűen csorbát szenved, vagy akár el is enyészhet. Áll ez az egyházi zenére is, hiszen annak nemcsak szentnek és egyetemesnek, hanem művészinak is kell lennie.

Az elektrium, amely lényegéből, utáncat mivoltából fakadóan mást állít magáról, mint ami valójában – tehát megtéveszteni próbál –, hogyan lehet méltó közvetítője Isten és ember őszinte és bensőséges párbeszédének, hogyan jelenítheti meg és magasztalhatja Istent, az igazság és szépség legelső forrását?

Egyes egyházi előírások – így a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója – kifejezetten el is vetik a templom berendezésében és a liturgiában a művészi érték nélküli utáncatok használatát. Az elektrium pótlék-mivoltát jól érzékelteti, hogy többévtizedes létezése alatt sem alakult ki önálló zeneirodalma, rajta eredetileg orgonára írt műveket szoktak megszólaltatni. Önálló irodalman van viszont az elektronikus hangkeltés azon területeinek (korunk elektronikus zenéje), ahol a gyártót és a zeneszerzőt nem az utánczás kényszere vezeti.

Bizonyos elektriumok hangszíne a könnyűzene hangzásvilágát idézi, s ez a liturgiától idegen asszociációkat kelt a hallgatóban.

5. Az elektrium képi megjelenése nem építi a templomot mint liturgikus teret: nem válik konstruktív képzőművészeti alkotássá mint gyakran az oltár(úrasztala)-szószék-keresztelőkút együtteséhez illeszkedő liturgikus tárgy.

Az orgona megszólalásához a hangszer vizuálisan is hozzátartozik, ünnepélyes megjelenésével, méltóságteljes méreteivel. Az elektriumok ehelyett általában sötét színű, doboz formájú hangsugárzót kínálnak.

6. Tapasztalat, hogy pszichológiai-fiziológiai hatásuk kedvezőtlen: egyrészt a megszokott hangzásélmény sérül, érzékelhető az idegen-ség, másrészt huzamos hallgatásuk fárasztó és idegesítő. Igazi művészi élvezetet ezért sem nyújthatnak. További tapasztalat, hogy bizonyos hangszerekhez vagy vokális együttesekhez hangzásban kevésbé illeszthetők.

7. Beszerzésükkor anyagilag ugyan gazdaságosabbnak tűnnek, de ha élettartamukat tekintjük, gazdaságosságuk megkérdőjelezhető. Míg a jól megépített orgonák két-háromszáz évig is szolgálnak, addig az elektriumok várható élettartama jóval rövidebb. Gyors generációs váltásuk miatt rövid idő alatt elavulnak.

Az elektriumok házi és iskolai célokra – tehát a liturgikus és koncert-szituáció előkészítésére, utánczására – való használatát vagy rendkívüli körülmények közötti alkalmazását (pl. szabadtéri, sportcsarnoki istentiszteletek alkalmából) nem ellenezzük, de

A TEMPLOMOKBAN VALÓ FELÁLLÍTÁSUKAT

hangszerpótlék mivoltuk, a fenti akusztikai, liturgikai és művészi okok miatt

HELYTELENÍJTJÜK ÉS SEMMIKÉPPEN NEM AJÁNLJUK.

Ha az egyházi vezetőket anyagi korlátok vezetnék az olcsóbb megoldások felé, akkor inkább ajánljuk a néhány regiszteres kis, pedál nélküli orgona-pozitívok alkalmazását, melyek a templom maradandó hangszerei lehetnek, akár évszázadokra is. Néhány jól méretezett regiszterrel már több száz fős gyülekezet énekét is lehet vezetni, és a kis, sípos hangszerek megfelelő orgonairodalom ismeretében művészi előadásra is alkalmasak. Ajánlható, hogy egyes egyházmegyék, egyházkerületek szerezzenek be ilyen könnyen szállítható orgona-pozitívokat, ezek az orgonával átmenetileg nem rendelkező teremben ideiglenesen elláthatnák a zenei szolgálatot, amíg a végleges orgona felépül.

Kiseb templomokban, kápolnában, gyülekezeti termekben jól használható a harmónium, amely természetes hangforrás, és önálló irodalma is van (pl. C. Franck, Liszt, Vierne, Karg-Elert).

(Az állásfoglalást a Magyar Egyházzenei Társaság orgonás tagozata 1994. május 21-én tartott ülésén elfogadta)

